

SLAVJANSKI RODOLJUB.

Mesečni časopis na svitlobo dan od Slavjanskiga društva v Terstu.

List 3.

Mesca Majnika

1849.

Splohni zbor slavjanskiga društva dne 6. Majnika.

Mnoge slovenske društva, katere so se povzdige slavenskiga živetja verlo lotile, mnoge, katere so ob v lanski avstrijskimu cesarstvu in nje-ga svitlimu vladarskimu prestolu nar nevarniši dobi pogumno in krepko vzdignile in za edinstvo mogočniga cesarstva za terdno neomajljivo zvestobo Slovencev obnašali se — so zaradi ob osnovanju in vrvananju očitnih družtev oznaneniga patenta od 17. Marca plašno odstopili, in v tihe pohlevne berilne ali literarne društva spremenili se. Slavjansko društvo v Terstu se ni tistiga patenta nikakor odstrašil, prepričan, de družiga tisti patent zastran družtev ne prepové, kakor to, kar je že v 7. odstavku patenta 4. Marca v spoznanje in varstvo politiških pravic razglašeniga prepovedano, namreč de se društva zoper pravico in zoper državo napravljati ne smejo — in de sicer ta postava osnovanje novih al vrvananje že obstoječih družtev le toliko ogradi, kolikor ohranjenje opčniga miru in reda, obvarovanje deržavnih naprav in krepko izpelovanje postav in vladarskih namenov terjā. Bile so tedaj družbenske postave (statuti), poprej v odboru nekoliko v duhu noviga patenta popravlene — politiški gosposki (magistratu) predložene, in kēr v preteku 14 dnev od tam nikakoršni pomislik ali ovērē došel ni, se je slavjansko društvo po 8. odstavku postave od 17. Marca opravičeno vidilo svojo delavnost in svoje zборе pričeti. Odbor je tedaj 6. dan Majnika za prvi splohni zbor politiških namenov odločil, h katerimu, in tudi k prihodnim enakim zboram je častita gosposka, ki nad opčnim miru in redu čuvati ima (policijsko vodilstvo) lastniga komisarja izvolila, v katerimu smo našiga dragiga, vmetniga in za slavjansko narodnost vnetiga domorodca spoznali. Hvaležno moramo opomniti, de se obe gosposke, politiška in policijska, zares prav lojalno in prijazno proti nam obnašate.

Tako smo bili tedaj pretečeno nedelo 6. Majnika snideni, in ta dan je bil zares nar imenitniši dan živetja našiga društva. Zakaj mi smo zdaj po 7. odstavku cesarskiga patenta politiških pravic od 4. Marca, in po 8. odstavku patenta od 17. Marca od gosposk in postav priznano društvo, in imamo po 6. odstavku prvo rečeniga in po 36. odstavku drugiga patenta pravico pod lastnim imenom gosposkam, deželiskim poglavarstvom, ministerstvu in tudi presvitlimu cesarskimu prestolu prošnje in potožbe predložiti.

Hočemo se te pravice deržati, in vpotrebovati jo v vsih zadevah naših statutnih namenov, vselej pa med ograjami postav in zmernosti. Imeli smo za zdaj v politiških zadevah dva predmeta. Prvi je bil predlog gos-poda družbenika M—, da bi se prošnja zaradi vrvananja učilne stolice slavjanskiga jezika v Terstu na ministerstvo poslala. Podperala sta ta predlog gospod duhovnik R— in gospod dohtar Š— in društvo je enoglasno sklenilo, da se ta prošnja naredi, kar bo odbor z radostjo izpeljal. Drugi predmet v zadevi prebivavcov teržaškiga okrožja ni mogel v pretresenje priti, ker se morajo še razne okoljšine zvediti in v odboru presoditi. Bila sta tudi v timu splohnimu zboru namesto dveh udov odbora, ki sta izstopila, dva nova uda odbora izvoljena, namreč gospod dohtar Šmuc Josip, in pa poglavarški tajnik gospod Filip Lavoslav.

Pričijočih družbenikov v timu zboru je bilo skora sto, med katerimi pa tudi nekaj bližnih zvunajnih udov. Ne stoji, res de, to število v per-meri s številam vsih naših domačih, to je v Terstu bivajočih udov, pa mislimo, de so bili mnogi iz med njih od lepiga dolgo pričakaniga vremena, ki je v prijetne zelene planjave vabil, zadržani. Ne verjemo, da bi bili oplašeni od politiških namenov društva strahljivo zaostali. Ne verjemo, de je tista mesca Oktobra in Novembra pretečeniga leta tak glasno skazana goreča iskrenost per nekiterih družbenikah le subelj (plame) zažgane in naglo goreče slame bil, od katere bi zdaj ne družiga ne kot mertvi pepel ostal. Istrijski Taljani se v svo močjo prizadevajo slavjansko živetje, bolj ko še nikoli poprej, tlačiti in zatreti. Taljani goriškiga okrožja z enakim naključbam žugajo. V Terstu se osnuje taljansko politiško društvo pod imenom: *giunta triestina*. Vse te tri stranke si bojo z svo močjo sposobnosti, pregovarjanja, učenosti, njim vdanih uradniških sredstev, in tudi zvijačnosti prizadevale, da bodo okrajne celiga teržaškiga deželiskiga poglavarstva, ali kakor se domišluje — tri nove primorske kronске deželice, Istrija, Terst in Gorica — zgol v duhu taljanskiga živetja vravnane in vladane, da bo slovenskimu jeziku do učilnic in uradnij popolno pot prese-kana, in da bodo Slavjani obeh primorskih narečji, visoko prevagljiva množina primorskiga obljudenja, počas počas — in po njih volji berž ko berž v Taljanstvo rastopljani. In v taki hudjo žugajoči nevarnosti bi se hotli Slavjani, tisti Slavjani, ki so svojo terdno zedinjeno voljo za povzdigo slavjanske narodnosti, za obvarovanje zadoblene enakopravnosti in vsih iz nje izvirajočih pravic tak pogumno oznanili, tisti bi hotli zdaj vbe-gljivo vmakniti se? Jezeroletno prizadevanje Nemcov in Taljanov ni zamoglo slavjanski jezik, slavjanski, če ravno na nizko stopnjo omikanosti potlačen narod zatreti; in zdaj, ki se je narod razdramiti pričel, zdaj ki je zora izobraženosti in omikanosti zasijala, zdaj, ki nam deržavna ustava, cesarska in ministerska beseda pravice enakopravnosti vsih narodov zagotovi, zdaj bi se hotli Slavjani jadranskiga primorja enako nekdanjim deset izra-elskim rodovam sami sebe opustiti, sami sebe pogubiti, in rastopiti se med protivnim narodam. Tega nikakor verjeti ne zamoremo.

Glavna skupština slavenskoga društva dana 6. Maja.

Mnoga slavenska društva, koja su se podignuća slavenskoga života verlo latila, mnoga, koja su se lane u najnezgodnie doba za austrisko carstvo i ovoga svetli, vladajući prestol deržnoveno i krēpko podignula i za jedinstvo možnog carstva, za tvrdo i nepokolebimo cvetanje Slavenah povodila — su poradi patenta od 17. Marta, o osnivanju i uređivanju očitnih družtvah donešenog, strašljivo odstupili i u tiha se smirena čitajuća ili literalna društva pretvorila. Slavensko društvo u Terstu nije se od toga patenta nikako ustrašilo, uvēreno, da isti patent zbog društva drugo ne zabranjuje, kakor to, što je već u §. 7. patenta od 4. Marta o spoznanju i čuvanju političnih pravic razglašenog zabranjeno, imeno, da se društva protiv zakonah i protiv deržave ustrojavati ne smēdu — i da tako taj zakon osnivanje novih ili uređivanje već postojećih družtvah samo u toliko ograničava, u koliko hranenje obšteg mira i poredka, čuvanje deržavnih uredbah i krēpko izveršivanje zakonah i vladarskih namērah zahtēva. Bio je dakle ustav (statuti) družstveni najprije u odboru u nečem u duhu no-voga patenta poopavljen, političeskom sudu predložen, i kad po iztečenju 14 danah od tuda nikakova primētba oli protivorēčje ne dodje, to se sla-vensko društvo po §. 8. zakona od 17. Marta vidilo, da pravo ima, dēla-nje svoje i svoje skupštine početi. Odbor je na taj naēin 6. dan Maja za prvu glavnu skupštinu političnih namērah odlučio, na koje je, — a tako-djer ēe i na iduće podobne skupštine — častiti sud, koji na obšti mir i poredak motriti ima (policajno upraviteljstvo), sobstvenog komesara — u kom smo dragog našeg razumnog i za slavensku narodnost plamećega domorodca upoznali — poslati izvolio. Sa blagodarnosću napomenuti mo-ramo, da se oba suda, i političeski i policajni, zaista vesma lojalno i pri-jazno u smotrenju nas ponašaju.

I tako smo dakle prošaste nedelje 6. Maja skupljeni bili, i ovaj dan bio je zaista najznamenitiji dan života našega društva. Jer sada smo po §. 7. carskoga patenta političeskih pravic od 4. Marta, i po §. 8. patenta od 17. Marta od suda i zakona priznano društvo, i po §. 6. predrečenoga i po §. 36. drugoga patenta imamo pravo pod sobstvenim obštim imenom magistratima, zemaljskim upraviteljstvama, ministerstvu, a takodjer i presvitlome carskome prestolu prošnje i žalbe predlagati.

Hočemo se ovoga prava deržati, i upotrebljavati ga u svim strukama naših statutnih namērah, in svagda pomedju granicah zakona i umērenosti. Za sad smo od političnih strukah dva predmeta imali. Prvi je bio predlog gospodina M—, da bi se sirēč prošnja zaradi uređenja učilišne stolice slavenskoga jezika u Terstu na Ministerstvo poslala. Predlog ovaj podupirali su gospodin duhovnik R— i gospodin doktor Š—, i društvo je jednoglasno zaključilo, da se ova prošnja sačini, što ēe odbor s radosću izveršiti. Predmet drugi u smotrenju prebivavcov terstanskoga okrožja nije mogao u pretresenje doći, počem se razne još okolnosti saznati i u odboru pretresati imaju. Takodjer su u glavnoj ovoj skupštini, na mēsto dva člana odbora, koja su izstupila, dva nova člana odbora izabrana, imeno gospodin doktor Šmuc Josip i gubernialni tajnik gospodin Filip Lavoslav.

U skupštini ovoj bilo je prisustvujućih družbenikah skora do stotine, medju kojima pak i nekoliko bližjih izvanjskih članovah. Istina, broj ovaj ne stoji u sorazmjeru sa brojem svijuh naših domačih u Terstu prebiva-jućih članovah, no mislimo, da su mnogi iz medju ovih od lēpog od dugo izčekivanog vremena, koje jih je u prijatna, zelena polja vabilo, zadržani bili. Ne verujemo, da bi uplašeni od političnih namērah društva strašljivo izostali bili. Ne verujemo, da je ona mēseca Oktobra i Novembra proš-astoga lēta tako jasno izkazana goreča iskrenost kod družbenikah nekijih samo plamen zažēzene i naglo goreće slame bila, od koje bi sada, ništa drugog, do jednog mertvog pepela ostalo. Istrijski Talijani staraju se sa svom snagom slavenski život, većma negoli ikad prie, tlačiti i zatirati. Talijani okrožja goričkoga sa podobnim namērama prete. U Terstu se ta-liansko političesko društvo pod imenom *giunta triestina* osniva. Sve ēe te tri stranke sa svom sposobnosti, pregovara, učenosti, njim oddanih zva-ničnih sredstvah a i lukavstva moći potruditi se, da budu ukrajne cēloga terstanskoga zemaljskoga upraviteljstva, ili kako sebi vooobražavaju — tri nove primorske krunske zemljice, Istria, Terst i Goricia — i to izključitelno samo u duhu talianskoga života uređjene i vladane; da slavenskome jeziku put do učionicah i zvanijah podpuno preseku, i da Slaveni obadvijuh pri-morskih narečijah, na mnogo prevazilazeća većina primorskoga žiteljstva, malo po malo, i po volji njijovoj što berže u Taliane rastopljani budu. I u ovako kovarno grozećoj opasnosti htēli bi zar Slaveni, oni isti Slaveni, koji su svoju za podignuće slavenske narodnosti, za sohranjenje zadobijene jednakopravnosti i svijuh iz ove izvirajućih pravic tvrdo sajedinjenu volju tako odvažno prikazali, ovi bi zar sad htēli bēgajući izmaći se. Tisuće-lētno staranje Nēmacah i Talianah ne moglo slavenski jezik, slavenski, premda na niskom stupnju prosvēte potlačeni narod satērti; a sad, kad se je narod probudjivati počeo, sada, kada je zora izobraženosti i prosvēte zasinula, sada, kad nam deržavni ustav, carska i ministerska rēč za pravo jednakopravnosti svijuh narodah jemči, sad bi zar htēli Slaveni jadranskoga primorja podobno negdašnjim deset israelskim rodovima sami sebe izbēga-vati, sami sebe pogubiti i medju protivnim narodima rastopiti se?! Ovo vērovati nikako nemožemo.

Istrijski colni izjemik (Zollausschluss).

Istrijanam v pretresenje.

(Konec.)

Vina so v letu 1847 čez colske meje vpeljali 32 tavžent centov, ali ker na avstrijsko vedro po 40 bokalov štejejo, 27 tavžent vedrov. Pa večji del tega vina je le iz zgorajne Istrije, tako de dolajna Istrija le malo vina čez colsko mejo proda, in ker na drugi strani tudi v Terstu raji goriške in furlanske vina imajo, bi se ne bilo čuditi, ako bi se Istrijani za vinorejo malo prizadevali. Laškiga olja je v letu 1847 na Kranjsko ali dalej šlo iz Dalmacije, Kvarnerskih otokov in iz Istrije 5963 centov, pa od tega števila na Istrijo še četerti del, ali 1491 centov ne pride; in vonder je istersko olje tako dobro, kakor uno, in bi se ga znalo čez domačo potrebo še dosti dosti več pridelati. Istrijani so jeli oljko enmalo zanemariti in se bolj sajenja murb lotiti, de bi dosti svilnih čerčičev zaredili, in svile pridelali. Obe veji kmetijske pridobivosti znaste, brez de bi se ena zanemarila, napredovati. Istrija ima še dosti neobdelane zemlje, lastniki jo pod imenom „štanče“ za pašo drobnice porabijo in bližnji Kranjci svoje ovce po zimi kje gonijo. Take štanče in druge gole zemljiša z oljkami in murbami zasajene, večji marljivost v vinoreji in drugih vejah kmetijstva, zamorejo Istrijo na visoko stopnjo blagostanja pripeljati, pa drugači ne, kakor de se čeznatorna pregraja med njo in med drugimi avstrijskimi deželami podere, kupčiji slobodna pot odpre in tako zemljolastnikom veselje obudi do marljivega obdelovanja zemlje in do skerbne obertnije. Sej potov za kupčijo iz Istrije zdaj ne manjka. Zraven stare na povelje slovečiga cesarja Jožefa II. narejene in zmirej v dobrim stanu deržane ceste čez Učko, in ceste čez Terst ali pa čez Ricmanje na Koper in od tam v sredo dežele, ste bile v zadnih deset letih še dve drugi lepi cesti iz Kranjskiga v Istrijo speljani, prva čez Volosko, Lovrano, Mošenico, Flamin do Pazna ob izhodnim morskim bregu skozi lepe prijetne kraje, vinograde, limbarjove in oljkine logice, skozi mandeljovo in figovo drevje, skozi kraje, v katerih vse svoje dni preživeti je želel nekdanji tajnik kranjske kmetijske družbe, gospod Baltazar Haquet (oryctographia carniolica), druga čez Golac, Vodice v Buzet in od tam v Poreč in v sredo Istrije. Naj se le svobodnost kupčije odpre, bodo še tudi Istrijani ino Kranjci ceste čez Mune in Laniše, čez Klanec, Černikal in Lonke s veseljem naredili; pa brez kupčijske svobodnosti bi bilo vse prizadevanje za ceste brez koristi, ceste bi bile le zato, de bi trava po njih rasla ali k večim, de bi kontrabantski tovari ložej po njih dirjali.

Izključenje obširne istrijske dežele pa ni le samo obertnijo stiskalo, temuč še tudi več druge škode deržavi vzrokovalo, namreč tó, de so Istrijani prebivavcam colne okolije ter celi deržavi neznani in ptujci ostali. Z Istrijanom v colnim izjemku je vikši vladarstvo res de enako ravnalo kakor z drugimi deržavljanami, kar doklade k davkam zadene; oni plačajo, kakor vsi avstrijski stanovavci, gruntni davk, druge stanovitne davke, in tudi premenljive davke namreč živežen davk (dacio consumo) davk od tobaka, od soli (tega le toliko manj kar colski davk od čez mejo prepeljane soli znese), in druge — pa kar kupčijo s svojimi domačimi prideljkami zadene, katera je izvirk in podpora blagovitnosti, jih deržava kot ptujce vunajnih deželá ima. Zato se pa tudi sami sebe deržavi nasproti za ptujce bolj ko za avstrijske domorođce derže. Nigdar se ni to tako očitno skazalo kot ravno pretečene štiri mesce (Majnika do Avgusta 1848). Kadar so Benečani cesarsko-avstrijskiga orla s svojim zastaranim mertvudnim oroslanam zamenjali, niso prebivavci nekdanje benečanske Istrije prav vedli, na katero stran se obrniti, ali na benečansko ali na avstrijsko, in le glasno razodenje nepremeljive zvestobe teržaškiga mesta jih je, ako ravno jih je tudi dokaj odpadoželjnih bilo, ovarovalo prevage na prvo stran, pa še v začetku mesca Junja so dvomili ali bi davali vojniške novince (regrute) ali pa ne, in clo neki kantonski gospod komisar je svoje soseske strahljivo vprašal če jih mislijo dati ali ne? ne vemo ali v strahu, de bi mu odrekli ali pa sam dvomijoč, ako bi ne bilo mora biti vonder boljši, de bi se Istrijani Benečanam v naročje podali. Še clo prebivavci stare avstrijske Istrije so nekoliko poptujčeni in, kakor se zdi, z bolj rahlo vezjo Avstriji vdani kakor so nekdanj bili. Zaslužni vojni dostojnik, gospod Lazarič, sedajni polkovnik, je v letu 1813 v kratkim iz Istrije, in nar več iz zgorajne, celi bataljon dobrovoljcev nabral, zdaj pa jih je v treh mescih komaj eno kompanijo stlačil in še tisti večji del iz krajev isterske kresije, kateri niso v colnim izjemku, in za prav kranjski kraji od starine.

Zedinjenje cele Istrije (ne govorimo od kvarnerskih otokov, kateri kar colske reči zadene, so dalmatinski colski okrajni perdrufeni) s colno okrajno avstrijske deržave je tedaj potrebno po dveh namenih, prvič, de se povzdigne obdelovanje zemlje in obertnija ter blagostanje prebivavcov, in drugič, de se istrijski prebivavci ožje z deržavo sklenjejo, de bodo zanaprej popolni deržavljeni, ne pa kakor doslej na pol Avstrijanci na pol pa ptujci, katerim je prida deržave malo mar. — In kaj bi se nek temu zedinjenju vstavljalo? Ali je morebit nemogoče isterske primorske meje proti vunajnim deželam prečuvati? Kdo bo terdil, de je težej čuvati mejo krog in krog od morja zatočeno ter na eni strani golo in odperto, od meje, katera čez visoke gore, skozi temne gojzdove, skalovje in žlebove pelje? Krajši je res ta, pa trikrat težji prečuvati od une. Ali bi bile morebiti vtrate za prečuvanje primorske meje in za colske naredbe prevelike? V colnim izjemku je že zdaj 266 mož finske straže in 16 čuvavnih bark ali čolnov, in to skoraj le samo zarad tobaka, zakaj živežen davk je večji del v najem dan, in kadar po léti v Kopri in v Piranu sol delajo, se finska straža še posebej pomnoži. Tistih 266 mož bi bilo skoraj za dosti celo istrijsko mejo ob morju prečuvati, pa jih je še na sedajni colni meji 164 mož, katerih polovica bi bila komaj potrebna v pomnoženje unih 266 mož, stroški za drugo polovico bi pa za nove o primorju potrebne colske naredbe, skoraj de, popolnoma izdali. — Dosti je bilo res že pisaniga o prašanju ali bi se sedajna istrijska meja overgla in pa ob morju na pravo deržavno mejo prestavila ali ne? pa kakor je bilo doslej več pisaniga kot opravljeniga, je tudi to prašanje vselej pod koš prišlo. Pravijo, de so se ravno tisti gospodje, kateri so nar več s tem pisanjem opraviti imeli, zoperstavljali, de bi kavo, sladkor in pavolnate capice brez colskiga davka imeli; pa ni mogoče, de bi enostranski glas tih sebičnikov želje vsih istrijskih posestnikov ali njih prevagavne večine tudi zanaprej vžugal!

Od izključenja Istrije iz daciarnog zemljišta.

Istrijanom u protresanje.

(Kraj.)

Vina upeljali su u létu 1847 preko medje daciarne 32 tisuć centah, ili, jer 120 funtah ide na avstrijsku vědru (okov) po 40 bocah na jedn., 27 tisuć vědrah. Alj je veći dio ovoga vina iz gornje Istrije, tako da se iz daljne Istrije baš malo vina preko daciarne medje prodaje; i kad od druge strane u Terstu ljudi furlansko vino više cene od istrianskoga, ne bi čudo bilo, kad bi Istriani težanje i obradivanje vina posve zanemarili. Laškoga ulja razpeljivalo se je 1. 1847 na Kranjsko ili dalje iz Dalmacije, iz kèrških ili kvarnerskih otokah i iz Istrije 5963 centah, i od ovoga broja ne spada niti četvrti dio ili 1491 na Istriju; i ipak je istriansko ulje od iste finosti i dobrote, kao što ono drugo, i moglo bi se ga još preko domaće potrebe mnogo više proizvesti. Vidi se, da zanemare Istrijani ulje ploditi, i brine ili staraju se sada više za plodjenje dudah ili murvah i to zarad bubah i svilarstva. Alj bi mogle obě ove struke gospodarstva bez zanemarenja jedne ili druge napredovati. U Istriji ima još jato neobradjenog zemljišta, vlastnici nje upotrebe pod imenom „štanče“ za pašu ovacah i druge živali, i susēdni Kranjci gone na ove po zimi svoje ovce. Ovakove štanče i ina neobradjena zemljišta, kad bi se nasējale maslinami i murvami, a tome priklopjena veća marljivost u težanju vina i ostalih strukah kmetijstva mogle bi Istriju uzdignuti na visoki stupanj dobrostanja; a k tomu je kèrvavo potrebito, da se skine ova naravoprotivna medja daciarna med Istrijom i ostalimi avstrijskimi krajevima, da se ovako slobodna cesta za tērgovinu otvori, i se vlasnikom zemaljskim ljubav do marljivega obradivanja zemlje i obertnosti ulije. Drumovah ili stazah za tērgovanje iz Istrije već do sada nije manjkalo. Osim stare, uslēd naredbe slavnoga cara Josipa II. zidane, i u dobrom stanju obdēžane ceste čez Učku goru, i osim one kroz Terst ili Ricmanje na Koper i od tamo u srēdinu dežele, bile su u posljednjih deset létah još dvē druge iz Kranjskoga u Istriju utemeljene; pērva čez Volosku, Lovranu, Mošenicu, Flamin do Paznja na obali izhodnji mora, i to čez lēpe i krasne krajeve, vinograde, limbarije i maslinske dubrave, kroz bademe i smokvenice, t. j. krajevine, u kojih voljio je živiti nekadašnji tajnik kranjskog kmetijskoga društva, Baltazar Haquet (oryctographia carniolica); druga kroz Golac, Vodice u Buzet i od tod u Poreč i u sērce Istrije. Neka se uvede slobodna tērgovina, i viditi ćemo, da budu Istrijani jošte kroz Mune i Laniše, kroz Klanec, Černikal i Lonke radovoljno zidali; a brez ove slobode bio bi taj trud zaludo, ceste bile bi samo za ploditi travu, ili barem za podupirati kontrabantiranje.

Osim ove obertnške škode imalo je ovo izključenje još i tu škodu, da su Istrijani stanovnikom daciarnih zemaljah, dà i cēloj deržavi posve nepoznani i ptujci ostali. S Istrijanom, u izključenju daciarnom, vlada istina! postupala je što se tiče dačah, isto tako, kao što s ostalimi, oni plaćaju kó i svi drugi avstrijski stanovnici, zemaljske i druge stanovite daće, isto tako premenljive danke t. j. daću od jēstiva i pitja (dacio consumo), od duhana ali tabaka, od soli, od ove pako ono manje, što se plaćiva od soli, kada ju peljaš čez daciarnu medju, i sve ostale; što se pako tiče tērgovanja sa svojimi domačimi proizvodi (to je pako izvor i podpora blagostanja) u tom deržani su kó tudjinci inostranih deržavah. Zato smatrajući pak se oni sami nasuprot našim carstvu za tudjince a ni za avstrijske deržavljanine. Nikada se to nije tako živo dokazalo, kó prošastih četiri mēsecah (Svibnja do Kolovoza ili od Maja do Avgusta 1848). Kad su Mletčani ili Venečani promēnili carsko-avstrijskoga orla sa svojim ostarēlim mērtvoudnim oroslanom, stanovnici nekadašnje mlecanske Istrije nisu znali, na koje se strani deržati, jeli avstrijske, jeli mlecanske; i tek zvestoba Tērsta, koi deržaše se, baš ako bilo je ovdē nekolicu odpadoželjnih ljudi tvrēdo avstrijske carevine, sačuvala jih je za pērvu stranku, alj jošte početkom Lipnja (Junia) nisu znali, jeli bi davali vojničke novake; i isti jedan kotarski komisar pitao je bojazljivo svoje občine, jeli nakane ovake dati dà li ni? neznamo jeli zato, jerbo se je bojao uzkratjenja, ili da je možda sam dvojio, nebi li bilo bolje priklopiti se Mlecanom. Dà i sami stanovnici staro-avstrijske Istrije su ponēšto nam otdudjeni, i kao što čini se, saveza nije ona čvrsta od prie. Velezaslužni vojnički častnik i sadašnji pukovnik Lazarić nakupio je lēta 1813 u malo vrēmena po Istriji i to najviše u gornjoj cēo batalion dobrovoljacah, sada pako u tri mēseca dobio jih je jedva jednu kumpaniju, i isti ovi su najviše iz predēla, koi ne spada u daciarnu savezu i pravo k staro kranjskoj deželi. —

Sjedinjenje cēle Istrije (osim kèrških ili kvarnerskih otokah, koji spadaju, što se tiče daciarnih stvari, k Dalmaciji) s daciarnom savezom avstrijske deržave veoma je dakle potrebito iz dviuh uzrokah; pērvome da se podupira i uzvišava obradivanje zemljišta, obertnost i dobrostanje stanovnikah i drugome, da se Istrijanci sduže i pobrate više s deržavom, za da su u buduće podpuno deržavljeni, ni pako, kao što do sada na polak Avstrijanci, na polak pako tudjini, koi malo mare za korist i dobro carevine. I kakve su u tom zaprēke? Možebiti li je nemoguće čuvati istrijske primorske meje suprot izvanjskim deržavam? Tko bo rekao, da medja okružena i ograničena morjem i samo od jedne strani gola i otvorena mućnie se čuva, nego medja u visokih gorah, tamnih šumah, klisurah i dolinah? Istina je, da je sadašnja medja kratja, al nju je čuvati triput mućnie od one. Ili možda bili bi troškovi onda za čuvanje medji toli veći? U ovom izključenom predēlu ima već sada 266 muževah finacialne straže, i 16 stražnih brodičah, i to malo da ni samo zarad duhana; jerbo daća od jēstvine i pitja veći dio dana je u najam, i kada se po létu u Kopru i Piranu sol radi, valja da se pomnoži još straža finacialna. S onim pako 266 stražari skorom bi cēla istrijska medja sačuvati se dala; osim ovih pako ima ih još na sadašnjoj daciarnoj medji 164 stražarah, koih polovina bi dosta bilo za umnožiti onih 266; troškovi pako druge polovine obratili bi se podpuno na uvedenje novih u primorju potrebitih uredbah. — Pisalo se je istina! mnogo o pitanju, da li se ima zavērgnuti dosadašnja daciarna medja istrijska, i prestaviti na istu medju deržavnu, da li ne? nego kao što bilo je do sada više pisano nego opravljeno, propalo je svigdar to pitanje. Kažu, da su se isti oni ljudi, koji su pisarili najviše o tom suprotivili i to zato, da se kava, sladkor i bumbačni ili pamučni rubci još u napred bez daciarne daće imati mogu; alj ni je moguće, da bi glas tih lakomih ljudi želje svih istrijskih vlasnikah zemaljskih i za napred zagušivao.

Razmere prebivavcov teržaškiga okrožja proti mestu.

Meje cele teržaške okrajne obsežejo mesto Terst in pa mnoge vasi, pristave i posamezne hiše. Mesto nima lastne ograje temuč se razgubi s svojimi končnimi ulicami v poljsko okrajno, katero *svoje okrožje* (territorio) imenuje. Leto okrožje, je, ni še dolgo, globoko doli v ravnino sedajnega noviga mesta in morskih bregov, segalo, pa cvetečo trgovstvo in blagovitost je mestne hiše in ulice zmirej dalej razširilo. Vonder še poljsko okrožje Tersta iz 23 katastralnih, tedaj posebno omejenih sosesk obstoji, v katerih se posebno v daljini od mesta, tudi mnoge važne vasi, znajdejo, kakor Opčna, Prosek, Sveti Križ, Sveti Jerni, Bazovica, Škeden, in druge. Cela okrajna, namreč mesto in svoje okrožje, je en sam politiški kanton (kotor), kateriga mestna gosposka al magistrat vlada. Timu magistratu je bil pred nekimi letmi, v zadevah gospodarstva s kantonskim premoženjam, posvetovavni odbor pridružen. Namesto odbora je v pretečenim letu neka srenjska komesija (commissione municipale) nastopila, katero je pa v kratkim zopet novi posvetovavni odbor (consiglio municipale) pregnal.

Mesto in okrožje plačujeta, to se vé de vsaki posestnik al vsaka oseba po primeri svojiga premoženja, enake davke, obadva po enaki poti v srenjsko denarnico dokladata. Tedaj jima tudi enake pravice, enake koristi v zadevi srenjskih naprav gredo, kar se pa v okrožju ne vidi, zakaj prebivavce okrožja je mestu v posebne in odvisne razmere postavil. To se v sledečih zadevah zasledi.

1. Do leta 1843 so imele tiste 23 sosesk svoje lastne v soseski izvoljene župane in njih pomagavce; ti so bili ne li pomočniki politiške gosposke ali magistrata, vživaje za njih opravila in pota nekoliko pičliga plačila (po 36 zlatih), bili so tudi namestniki in besedniki svojih sosesk, in ker prostovoljno od sosedov izvoljeni, zavupni možje. Konec leta 1843 je pa magistrat svojoglavno, soseskam okrožja, jih od mesta čisto odvisne storiti, svoje župane ter svoje namestnike in besednike vzel, in sedem srenjskih opravljalnikov (agenti comunali) iz med oficirjev teritorialne straže postavil, in vsakimu iz med njih po tri do štiri sosesk odločil. Le okrožje, vsakimu tih sedem opravljalnikov odločeno se je *soseska* (comune) imenovalo, poprejšnim soseskam pa so clo ime vzeli in jih le ulice al *kontrade* imenovali. Večji del tih opravljalnikov je prebival ne v svoji soseski in med ljudstvom temuč v mestu, večji del njih ni razumel jezika ljudstva, in kdor iz med prebivavcov okrožja je kaj z opravljalnikom opravil imel ga je moral spremljen od prijatla ali najetiga ki taljansko vmé, po tergovskih pisarnicah, po kavarnicah, kazinah in drugod iskati, in dostikrat brez kaj opraviti, domu verniti se. Nedovoljnost prebivavcov okrožja o taki napravi, je bila če dalje večja, in v pretečenim letu, kader se je že tudi prostimu človeku krivice in tišanja preveč zdelo, na tak visoko stopnjo prišla, de so tisti ljudstvu nasiljeni opravljalniki sami odstopili. Pa kaj? magistrat vonder ni soseskam svoje župane nazaj dal; temuč bili so namesto odstopljenih opravljalnikov postavljeni iz med oficirjev okrožne straže odborniki za opčno varnost okrožja (Deputazione per la sicurezza pubblica per le contrade esterne). Ta naprava je še hujsa in nevrketnejša od poprejšne. Odborniki opčne varnosti tudi ne žive med ljudstvom, ne govore ali clo nič al komaj kaj maliga jezika prebivavcov okrožja, niso družiga kot hlapci magistrata po popolnim gospodovanju nad okrožjam hrepenečiniga, i prebivavci okrožja v njih družiga ne vidijo, kakor tá, kar se bili nekdanji hlapci al beriči gruntnih gosposk. Prebivavci okrožja niso bili podložniki, magistrat ni bil njih gruntna gosposka, in vonder njih obstan je hujsi, kakor je bil nekdanjih grajšinskih podložnikov. Grajšine so res de svoje hlapce v mnogih opravilah v soseske pošiljale, pa župane, namestnike in besednike sosesk jim niso nigdar vzele.

2. Drugo zanemarjenje prebivavcov okrožja od strani magistrata je, de se tá le zgol po taljansko vravna, vse svoje opravila le v taljanskimu jeziku oskerbljuje, le zgol taljansko živetje podperati si prizadeva, kar narodnosti in svetim, ker perrojenim pravicam prebivavcov okrožja, hudo nevarnost pripravlja. V posvetovavni odbor (consiglio municipale) so res de tudi nekteri odborniki iz okrožja dopušeni, pa njih število ne stoji v primeri, in ker taljanskiga jezika zadosti zmogni niso, ne zamorejo kaj dostojniga v prid in korist okrožja opraviti. Dokler so župani bili, so bile vonder okrožju zapovedi in postave v slovenskimu jeziku razglasene ali saj županam v tim razumevnim jeziku pri gosposki razložene in ljudstvu po njih oznanjene. Zdaj pa, in ob dobi državne svobodnosti in ustavne enakopravnosti, zdaj je vse to jenjalo. Právni minister Somaruga je zastran vpotrebovanja slovenskiga jezika v uradniških opravilah s svojem ukazom od 26. mesca Junja 1848 br. 1258 vikši sodnji (Apelaciji) v Celovcu zapovedal, vsim sodniskim gosposkam pod marbursko in celjsko kresijo ukazati, de morajo vsaki uradniški spisik, kateri bi ljudem kot spričovanje (dokument) služil, ako se terja, v slovenskim jeziku spisati, in tudi odpise, če so ravno kakor doslej po nemško narejeni, v slovenskim jeziku, ako prijemniki tako imeti hočejo, oznaniti. Ta ministerski ukaz je vikši sodnja tudi spolnila. Zakaj se pa s Slovencam jadranskiga primorja in posebno teržaškiga okrožja drugač ravna? Zato ker teržaška mestna gosposka Slovenšino popolnoma zatreti hoče. Po nekimu od ministerstva Doblhof zadoblenimu ukazu ima le taljanski jezik, opravljalni jezik cele teržaške okrajne biti, in s tem je tedaj vsaki drugi ter tudi slovenski jezik, kateriga samiga prebivavci okrožja, njih 25 tavžent duš, umejo, izključen in zaveržen. Ta ministerski ukaz je tista slavna municipalna komesija od ministra Doblhof zalezila, katera je tudi na skrivnim tak rada na sardinsko floto ozirala se, očitno pa državni zbor mesca Oktobra slavila in ga *sveti zbor* (santo parlamento) imenovala. Za koga tedaj služi teržaškimu okrožju tisti izrek ministra notrajnih zadev od 18. Decembra 1848, de hoče slavjanski narod od Dalmacije do Soče, ter tudi njegove pravice zavetovati? V učilnicah okrožja, je res de, po zapovedi poprejšniga deželskiga poglavarja, sedajnega ministra, slovenski jezik vpeljan; pa kaj, de vse sredstva vpotrebujejo zopet pregnati ga, in ako bi tudi ostal, kaj bo pomagal prebivavcu okrožja, če mu je nemogočno v državnim in srenjskim življenju rabiti ga? V zgol taljanski preturi (sodnici) kakor jo za okrožje vpeljati mislijo, ne bo očitno in javno sodništvo slovenskimu prebivavcu okrožja nič pomagalo, marveč škodovalo, ker bo le njega taljanski nasprotnik moč in krepost jezika imel, prisežnike na svojo stran napeljati. Z nasiljenim gosposknim opravljalnikom že zdaj razumno govoriti ne zamore, kmalo tudi per gosposki, katera si prizadeva vse slovensko živetje zatreti, ne bo kaj drugač ko s tolmačarjem, govoriti zamogel. S temo, de vse postave in zapovedi okrožju le v taljanskim jeziku oglašuje, in de slovenski jezik iz svoje uradnije popolno zatreti

Otnošenje žiteljah terstanskoga okrožja na spram grada.

Medje čeloga terstanskoga prostora zauzima grad Terst, dalje mnoga sela, stanovi i pojedini domovi. Grad nema prave granice, nego se sa krajnim svojim ulicama u poljskim prostorima — koje *svoje okrožje* (territorio) imenuje — gubi. Nije ni dugo, od kako se okrožje ovo duboko dole u ravnine sadašnje nove varoši i do primorskih bregovah prostiraše, no cvetajuća trgovina i blagostanje razširilo je gradske kuće i ulice sve dalje i dalje. Poljsko okrožje Tersta postoji ipak iz 23 katastralnih poosob graničućih obćinah, u kojima se takodjer poosob, u daljini od grada, znatna sela, kakor Obćina, Prosek, Sv. Kèrst, Sv. Jerne, Bazovica, Servola i druga nalaze. Čeli prostor, to jest, grad i njegovo okrožje, sastavlja samo jedan političeski kotar, kojega je upravljanje pri gradskom magistratu. Priè nekoliko godina bio je magistratu ovome u smotrenju gospodarstva (ekonomie) i kotarskog imanja savetovni odbor (consiglio municipale) pridružen. Na mesto odbora toga stupila je prošastoga leta neka municipalna komesija (commissione municipale), koju je ne dugo za tim novi savetovni odbor izmenio.

Grad i okrožje plaćaju ravno, zna se bo, da svaki prižatelj oli žitelj, po razmèru svoga imanja, jednaki danak, oba na jednaki način u obćinsku peneznicu dostavljaju; sledovatelno imali bi i jednaka prava i jednake koristi u obziru obćinskih zavedenjah uživati; no ovoga u okrožju nema, počem je puk okrožja u poosobna i od grada zavisna otnošenja postavljen. Ovo se iz sledjećih okolnostih vidi:

1. Do leta 1843 imale su ove 23 obćine svoje sobstvene u obćini izbirane župane i ovih pomagavce; ovi ne samo da su bili pomoćnici političeskog upraviteljstva, uživajući za odpravljanje i putne troškove nešto uboge plaće (36 for.) nego su takodjer bili i zastupnici i izporučnici svojih obćinah, i budući od susedah izbirani, ljudi povèrenje imajući. Pri koncu pak leta 1843 Magistrat je svoječudno obćinama okrožja, da bi jih od grada sa svim zavisime učinio, njiove župane, kao i zastupnike i izporučnike oduzeo, i sedam obćinskih delovoditeljah (agenti comunali) od častnikah teritorialne garde postavio, i svakome od ovih po tri do četiri obćinah odlučio. Samo se svakome od ovih sedam delovoditeljah predano okrožje *obćinom* (comune) imenovalo, predjašnjim pak obćinama uzeli su i samo ime, i zvali su jih *ulice* oli *kontrade*. Veća čest ovih delovoditeljah nije živila medju pukom u svojoj obćini, nego u gradu; veća čest od njih nije ni jezik puka razumèvala, i kadar je kogod od puka okrožja sa delovoditeljem štogod svèršiti imao, morao ga je praćen od prijatelja oli najmlènoga, koji talianski znaše, po tergovackim pisarnicama, po kafanama, kazinama, i po drugim mestima tražiti, i dosta puta bez da bi što svèršio, doma se vèrnuti. Nezadovoljstvo puka okrožja svèru takvog uredjenja bila je sve to veća, i prošastoga leta, kad se takodjer i prostome čoveku nepravde i tereti preveć biti sviđiše, popela se na tako visoki stupanj, da su i sami ovi puku nametnuti delovoditelji odstupili. No šta? Magistrat i pak nije obćinam njiove župane natrag dao, nego su na mesto odstupivših delovoditeljah postavljeni bili iz medju častnikah okružne garde odbornici za obštu okrožja sigurnost (Deputazione per la sicurezza pubblica per le contrade esterne). Uredjenje ovo još je gore, i nepokretnije od predjašnjega. Odbornici obšte sigurnosti takodjer ne žive medju pukom; ne govore, ili ništa, ili nešto malo od jezika puka okrožja, niso drugo do sluge magistrata za podpunim okrožja gospodarenjem gramzećega, i žitelji okrožja ne smatraju u njima drugo, nego ono, što su bili negdašnje sluge oli panduri zemljedèrštva (spahilukah). Žitelji okrožja nisu bili podanici, magistrat nije bio njiovo zemljedèrstvo, i ipak je njiovo postojanje hudje, nego što je negdašnjih spahiskih podanikah. Spahiluci su istina u mnogim delama služitelje svoje u obćinu šiljali, no nisu im župane, zastupnike i izporučnike obćinske nigdar oduzimali.

2. Drugo je zanemarenje žiteljah okrožja od strane magistrata, što tamo izključitelno samo po talianski redi; što sva dela svoja na talianskom jeziku odpravlja; što se samo za izključitelno podupiranje talianskoga života brine, što narodnosti i svetim, budući urodjenim, pravama opasnost zlobno priugotavlja. Za savetovni su odbor (consiglio municipale) istina takodjer i nekoliko odbornikah dozvoljeni no ovih čislo ne stoji u sorazmèru, i budući, da talianski jezik zadosta ne razumidu, to ni mogu štogod za polzu i korist okrožja dostojnoga izraditi. Dokler su župani bili, bivale su zapovesti i uredbe premda u slavenskom jeziku okrožja razglasivane, ipak su se županima na jeziku njima ponjatnom u magistratu protumačile, i puku potom posredstvom ovih obznanile. Sad pak, i to u vrème državne slobode i ustavne jednakopravnosti, sad je sve to prestalo. Minister je pravosudija Somaruga u smotrenju upotrebljenja slavenskoga jezika u zvaničnim delama ukazom svojim od 26. mesca Junia 1848 Br. 1258 vèrhovnom sudu (Apelaciji) u Celovcu zapovedio, da svima sudijskim nadležateljstava marburskog i celovskog kotara ima naložiti, da svaki zvanični sastavak, koji bi ljudem za dokument služio, ako se ište, na slavenskome jeziku sastaviti, a takodjer i odpise, ravno onako, kako što se dosad nèmački činilo, na slavenskom jeziku, ako primajući tako imati hoće, obznanjivati moraju. Ministerski ovaj ukaz izpunio je vèrhovni sud. Zašto se pako sa Slavenima jadranskoga primorja i na osob terstanskoga okrožja drugojačije čini? Zato, jer terstanski gradski magistrat Slavenstvo sa svim hoće da zatre. Po nekome od ministerstva Doblhof dobivenom ukazu ima se samo talianski jezik, kao jezik delavni čeloga terstanskoga kotara smatrati, i na takovi je način dakle svaki drugi, pa i slavenski jezik, koga samog žitelji okrožja njih 25 tisućah dušah razumidu, izključen i odbacen. Ministerski taj ukaz izmenila je od ministra Doblhofa ona slavna komesija, koja se je i upotaji rado na sardinsku flottu obzirala, javno pak državnu skupštinu mesca Oktobra slavila, i *svetom ju skupštinom* (santo parlamento) naimenovala. Na što dakle služi terstanskome okrožju onaj izrek ministra unutarnjih delah od 18. Dec. 1848, kojim hoće, da slavenski narod od Dalmacije do Soče, a i njegova prava da zaštiti. Istina, slovenski je jezik po zapovesti predjašnjega zemaljskoga upravitelja, sadašnjega ministra, u učionice zaveden; no šta je to, kad se sva sredstva, za i opet ga prognati, upotrebljuju; pa baš, da bi i ostao, šta pomaže žitelju okrožja, kad mu je nemoguće s njime u državnom i gradjanskom životu služiti se? Pri čisto talianskoj preturi (sudilištu) kakovu u okrožju zaveli misle, neće očiti i javni sud slavenskom žitelju okrožja nikakve pomoći, nego šta više štete prineti, budući da će njegov talianski protivnik sa silom i krèposću jezika porotnike na svoju stranu obratiti moći. Sa nametnutim magistratskim delovoditeljima još i sad razumitelno govoriti ne može, a pri magistratu, koga je staranje sav slavenski život zatèrti, neće skoro moći drugojačije, do kroz tolmača govoriti. S tim, što okrožju sve naredbe i zapovesti samo na talianskome jeziku obznanjuje, i što

iše, hoče magistrat prebivavce okrožja persiliti, taljanskiga jezika po učilnicah učiti se, svoj materni jezik opustiti, in ga k večim le med tesnim stenami svoje družine ograditi; in ker se to, kakor jezeroletna skužna kaže vonder doseči dalo ne bó, magistrat prebivavca okrožja, kakor nalaš, v nevarnost vpelja, de bo zavoljo nevednost zapovedaniga al prepovedaniga večkrat kaznovan; persili ga tudi nevsmileno, de mora vsaki taljanski sostavk s svojim zadnim vinarjem plačevati. In take naključbe se zdaj, bolj ko nigdar poprej, izpeljujejo, zdaj ob dobi ustavne svobodnosti, in enakopravnosti vsih narodov!

Dokaz tih slovenskimu okrožju teržaškiga mesta protivnih in narodnost zatiravših razmér se opira na resnične okoljšine. Ali bodo mar zmirej enake ostale? Ali si bo 25 jezerov prebivavcov okrožja, spoznavši svoje ustavne pravice, svobodnosti in enakopravnosti, prizadeval po postavni poti pomagati si, ali pa se bojo nemarno spavši vsim protivnim prizadevanjam pohlevno podvergli? Kogar verige ne tiže, zasluži jetnik ostati.

Slovenske šole.

Njih potreba.

Kar je nas iz pretečeniga stoletja, ali pa v prvih desetkah tekočiga rojenih, le s žalostjo se oziramo in spomnujemo na leta svoje mladosti, ki smo jih po šolah živeli. Kako smo si morali glave beliti — prvič z nemškimi — in kmalo potle z latinskimi besedami in rečmi! v maternim jeziku pa nismo nobeniga uka slišali! Tako so nas pergnali do slednih šol. Bogoslovci spoznajo, de jezika, v katerim bi imeli zanaprej učiti in njim izročene ovčice vladati, ne znajo, ga ne znajo več, kakor so ga znali v svoji otročini, če še tega pozabili niso — so, če so bili gnani od dobriga duha in od ljubezni do svojiga stanu, na koncu šolskiga uka si perzadevali slovensine za potrebo se pervaditi. Le malo pa jih je bilo tak srečnih, vse spotikleje premagati in v svojem sladkim maternim jeziku gladko govoriti in pisati se naučiti, pa gotovo ni nobeniga iz njih, de bi nekaj ne bil grenko se pertožil čez krivico, ko se je slovensini delala. Iz med uradnikov in drugih so pa le clo redki bili, kateri so od ljubezni do svojiga naroda ganjeni po polju slovenske učenosti se ozirati in delati se podstopili. In vonder jih je še dosti ki pravijo: „Zakaj bodo nam še „pa le slovenske šole? slovensko naši otroci že znajo, tega se jim učiti „ni treba! če se družiga jezika ne izurijo jih je boljši doma obderžati.“ Počasi ljubi slovenski bratje! Nemci, Rusi in drugi narodi, kateri svoj prid in korist razumé tako ne govorijo. „Kajti Slovinc je od nekda tak „bedak, da drugih prošó brani, svojo pa vrabljam pusti pojesti“, pravi Krempelj v svoji dogodovšini str. 25 in izreče s tém grenko resnico ali resnico Slovenci so pač, žalibog! skoz toliko sto lét kar so jih ptujci gospođovali, se tako navadili pehlevnosti, ponižnosti in sužnosti, de lahko vsemu svojemu tudi nar žlahnejšimu blagu, jeziku in domovini se odpovedó, de bi se le gospodi uslužili.

Lepa je res in hvale vredna krotkost in mirnost, ki jo je mati Slava svojem sinovam v dedšino zapustila, in več kakor vse časno blago velja serce od pobožnosti vneto! Le spoznajmo radi, da smo na zemlji popotavci in de naš dom je v nebesih, pa obstojimo tudi, de zraven zakladov, katerih moli ne snedó in tatovi ne pokradejo, je nam treba razjasnjeniga uma, dobre spominljivosti, vkrepčane pameti, je nam treba tudi posvetniga premoženja. In to doseči je uka nam treba. Pa razločimu dobro med ukam in ukam! Kaj družiga je učiti vola orati, psa jizkati, ptico peti, — kaj družiga učiti otroke prevdarjati, premislovati, svojo pamet rabiti. Od tega bomo drugikrat se pomenvali — zdaj le pomislimo, zakaj de so Nemci ino Taljani in v slednih dneh Madjari, želeči veslo v roke dobiti, zakaj so ti narodi terjali, de bi šole v njih jeziku bile? Ne bo težko vzrok vganiti! Meni se zdi de ga ni drugiga, kakor kateriga so Latinci imeli, ker so prvič z orožjam, potlej pa, ko je to oslabeledo, z besedo svoj jezik celimu svetu unuditi si perzadevali. — Niso to storili vsi iz keršanske ljubezni ne! Vsak ljubi nar poprej sam sebe in svoje, in želi sebi in svojim kar je mogoče časno srečo zagotoviti. Poglejmo nekoliko v naše mesta! V mestah sicer nar bolj bogatija (se vé zraven velike revnosti) se zbira in prebiva — v mestah, terjih in kjerkoli se večji dobiček kaže, so li kakor nekaj Rimlani, v sedajnih časih po Koroškim, Kranjskim, Štajerskim — Nemci — po Istriji in drugim primorskim le Taljani se naselili; nar boljši službe, kerčarije, ostarije in taberne (Slovenci za to še besede nimajo in se le taljanske ali stare rimske poslužijo) na se potegnili, in Slovencam sužnost pustili; to je, povsod so se na naši slovenski zemlji za naše gospode ali po telesni ali po dušni sili postavili, in nas kakor sluge rabili; za se mast in mašobo, posvetno blago ohranili, Slovencam pa kosti pušali in poterpežljivost perporočavali. In kako so to zamogli? Ne, de bi ptujci, ki so se v naše kraje permotili, bili bi bolj zbrisane glave, de bi njim Bog več uma, več darov dal bil temoč ker so se bili kaj naučili, ker so kaj znali, ker so vedili dela svojih rok, ali svojiga truda dobro prodajati al zaobrestiti. Kdor nikoli ne gre od doma, ne pride nikoli domu! Vi, ki se nič niste učili družiga, kakor kar sta oče in ded znala, ali če ste v kakšini šoli bili, nič kakor le reči nerazumljive, besede prazne in nezastopljive, je mar čudo, de ste daleč za njimi zadej ostali? in de so uni vas brili, kakor so hotli? Le posebno prebrisane glave iz med vas so prederle vse veze in nasprotke, in so se povzdignile, tako de tudi med Nemci in Taljani kakor luči svetijo, pa ne za to ker nemško al taljansko znajo, temuč za to, ker so se svoje glave v šolah razjasnile in ker znajo svoj um rabiti, in z umdnostjo si druge podverči.

(Dalje sledi.)

Gospodam vrednikam slavjanskih časopisov!

Slovensko društvo v Ljubljani se nam je perporočilo, de bi mu naš časopis tudi zanaprej v zaméno z Novicami pošiljali. To naročilo z radostjo sprimemo, nadjaje se tudi od drugih vrednikov slavjanskih časopisov enake prijateljske ponudbe, nam od začetka drugiga pol letja svoje časopise v zaméno z našim pošiljati, ker smo tudi perpravni, za tiste liste, ki večkrat na mesec izhajajo nekaj k poštnim stroškam doložiti. De nam gospodje vredniki o tem svoje misli v svojih listah na znanje dati blagovolijo, jih prosimo.

slavenski jezik iz svoga delovodstva sa svim iztrebiti gleda, hoče magistrat žitelje okružija ko učenju talianskoga jezika u učionicama, ko zapuščenju svoga maternoga jezika, i ko ograničavanju tek samo medju těsnim zidinama porodice svoje da prisili; i budući da se ovo — kano što tisuć lětno iskustvo veli — ipak dosegnuti ne bi dalo, to magistrat žitelja okružija kao navadno opasnosti izstavlja, za više puta zbog nerazuměnja zapovėdjenoga oli zabranjenoga kaznenim biti, i tako ga neštedno prinudjava, da sa svojim posljednjim novčićem svaki talianski sastavak platiti mora. I ovake še naměre sad većma, nego i kad prie, izvėršuju, sad u vrěme ustavne slobode i jednakopravnosti svih narodah!

Razloženje ovih slavenskome těrstanskoga grada okružiju neprijatelj-skih i narodnost zatirajućih otnošenjah odupire se na istinite okolnosti. Da li će nepreměno jednaka ostati? Da li će 25 tisućah žiteljah okružija, upoznavši svoja ustavna slobode i jednakopravnosti prava, postarati se na zakonom putu pomoći, oli će se pak nemarljivo spavajući svim neprijateljskim staranjama smireno podvėrći? Onaj, koga verige ne tištu, zaslu-žuje, da rob i ostane.

Škole ili učionice slavjanske.

Njih potreba.

Kolikogod nas je u prošlomu stoleću ili u prvih desetlećih tekućega rojenih, svi le žadosću oziramo i spominjamo se na leta svoje mladosti, koja u učionicah proživili jesmo; budući da smo si toliko puniti morali glavu — najpěrvo z němačkima i zatim vrěda z djačkima ili latinskima rečima i stvarima, a u materinskim jeziku nijednoga nauka primali nismo! Tako smo bili učeni do posljednih školah! Bogoslovci spoznavši, da jezika, u komu zanapred učiti i vladati jim zaručene ovčice bitće trěba, ne znadu ga više, neg su ga kako đeca znali, ako još onoga zaboravili nisu — na svěrhi školskih naukah kadėgod bili su od nekog dobroga duha i ljubavi prama svojemu stališu ganjeni, nastojali su, slavjansko koliko bilo jim je moguće, se navaditi; ali malo jih je tako srećnih bilo, da bili bi primogli sva spotiknuća i gladko bili bi se naučili u svojim sladkim maternim jeziku govoriti i pisati; a zaisto nijednoga med njima nije, koji bi se kadagod potužio nebio krivine, koja tvarala se jest slavjanstvu. A med činovnicima ili poglavarima i ostalima je sve sasvim redak bio, ki bi ganjen od ljubavi prama svojemu narodu usudio si bio slavjanske znanosti polje ogledavati i obadėlavati. A ništanemanje ni jih malo, ki govore: Što će nam rabiti učionice slavjanske? Đeca naša slavjansko već znadu, ovoga vaditi se nije trěba! Ako se drugog jezika vaditi ne bude, lěplije ji je doma bivati. Ni tako, ne, draga bratjo slavjanska! Němci, Rusi i ostali narodi svoju korist i svoj dobitak razumeći, tako ne govore. „Da kako Slavjan jest od nekada tak bezuman, da tudje proso brance, svoje da pozobati vrabim“, govori Krempelj u svojim dogodjapisu list 25. i tako izusti budeću istinu da a istinu. Slavjani su pače žalibože! u tolikih stolećih, u kojih tudjinci nadvladali jih jesu — podložnosti i sužnosti tako se udali, da za umiliti se gospodi, svega svojega i najdražjega dobra, jezika i domovine se odrėći, i odvėrći pritezko se jim ne čeni.

Lěpa zaisto jest i hvale dostojna krotkost i miroljubnost, koju majka Slava ostavila jest otačinom sinovam svojim, i više neg sve blago zemaljsko valja sėrdce pobožnosti puno. Da le rado spoznajmo, da putnici jesmo na zemlji, u nebesih imajući dom svoj; a ništanemanje tvėrdimo, da kraj naklada, koje moli ne zjėdaju i tatovi ne krađu, trěba nam jest i razvėdrenoga razuma, dobre uspomonene i vėrle pameti; trěba nam jest i vrěmenitoga imanja. A ovoga dostignuti valja se učiti. Ali razlučči se dobro nauk od nauka. Vola orati, breka donašati, pticu pėvati vaditi jest trud — a vaditi đecu, da pazi, razmišlja i razumi jest posao vas različen, od kojega vam drugđė govoriti će se — ovdě valja, da razmotrimo, zašto Němci i Taljani i u posljedne vrěme Madjari, hajući za žezlom — zašto ovi narodi su nastojali, da bi učionice u svojim jeziku imali? Neće biti težko uzroka naći. Vidi se, da nije drugoga mimo onoga, ka su Latinci imali, kada najpěrvo orožjem, posle, kad ovo isto jest obnemočilo, rečju jezik svoj svim ljudim usiliti su hiteli. Nisu ovoga činili svi zarad ljubavi kerštjanske, ne. Jerbo svaki ljubi najpěrvo samog sebe i svoje, i koliko može, sebi i svojim sreću vrěmenitu zagotoviti haja. Poozremo se nekoliko u naše mesta. U sredstvah bogastva (razumi se dobro da kot siromaštva) na najvlasće se skuplja i nahaja; — u mestah, tėrgovah i gđėgod veći se očituje dobitak, jesu kako Rimljani nekada, posle u Koroškim, Krajnskim i Štajerskim — Němci u Istrii i ostalim primoru — Taliani se umėstili; najpěrve službe, prodaonice i gostionice si prisvojili; a Slavjanom sužnost ostavili; takim naćinom u našoj slavjanskoj zemlji tělesnom ili duševnom silom postali su posvuda gospodom našom i rabili se nas kako slugah, sebi mast i tuk, zemaljska dobra skupljali, a Slavjanom kosti pušćali i uzterpljivost priporočivali. A kako su takova učiniti mogli? Ne kako da tudjica, koja u naših krajih uselila se jest, bila bi imala više razuma, da nadario bi ju Bog bio većom razboritosću, nego zaradi da je se nešto učila, da je nešto znala, da je razuměla dela svojih rukah ili svojega truda razprodavati i ukorisćivati. Tako od doma nikada ne ide, domu nikada ne dojde! Budući da vi se nič niste učili, nego što je otac i đed vaš znao, i ako u kakvu učionicu hodili jeste, nič nego stvari nerazumne, reči prazne i nerazborite, — jedali čudo, da jeste toliko zada za njimi zaostali, i da oni vas su golili, kako jim vazda drago bilo. Samo prebistre glave izmed vas su sve uze i zaprėke razkinule i tako se povzdignile, da i medju Němci i Taljani kako tolike zvėzde svėte, i ne zarad da němačko i taljansko razume, dapače zarad da u učionicah razum svoj razvili jesu i razboritosću ostale nadvladaju.

(Dalje će slėditi.)

Gospodi učrednicima slavenskih časopisah.

Slavensko nam se društvo u Ljubljani preporočilo, da bi mu u napredak časopis naš u proměnu za Novice šiljali. Preporuku ovu s radosću primamo, nadajući se takodjer i od drugih učrednikah slavenskih časopisah ravnoj ponudi, da će nam od početka drugog polulėta svoje časopise u proměnu za naš šiljati, pošto smo i gotovi, za one listove, koji više puta na mesec izlaze, nešto k poštnim stroškovima doprineti. Da bi nam gospoda učrednici svěrhu toga misli svoje u svojim listovima na znanje dati blagovolili, prosimo jih.